

Lluís QUINTANA

Caminar per la vida vella. La memòria involuntària en la literatura i l'art

València: Publicacions de la Universitat de València, 2016, 347 p.

Lluís Quintana ha escrit un llibre que crida l'atenció des del mateix títol, perquè encara que «caminar per la vida vella» és una metàfora que es deixa entendre, li cal un subtítol que en precisi el contingut: la «memòria involuntària». De fet, cal esperar moltes pàgines, en concret fins a la p. 253, per saber que l'expressió que fa de títol és una brillant i oportuna adaptació d'un passatge de *La plaça del Diamant*, de Mercè Rodoreda, aquell en què Natàlia surt de casa de nit i, un cop ha aconseguit travessar el carrer Gran, es diu «em vaig posar a caminar per la meua vida vella fins que vaig arribar davant de la paret de casa, sota de la tribuna» (cap. 49). També contribueix a cridar l'atenció que la introducció, «Goethe a Erfurt» (p. 11-23), faci servir la trobada de Napoleó i Goethe de 1808, evocada per aquest molts anys després, com a il·lustració del propòsit del llibre: estudiar la memòria involuntària en relació amb altres fenòmens propers, el somieig o *rêverie*, el *déjà vu* i l'associació d'idees (p. 22-23, 31). Un altre fet que crida l'atenció és que Quintana, com precisa al subtítol, troba el seu objecte d'estudi en l'art, sobretot en la literatura, un objecte de tal magnitud que no pot sorprendre que es vegi obligat a reduir-lo a la «història de la literatura d'algunes llengües europees» (p. 23). Això no obstant, la discreció de la fórmula no amaga que aquest és un estudi inequívocament comparatista, que exhibeix un saber ampli, profund i rigorós d'obres, autors i moviments literaris a escala europea, i una extraordinària subtilesa en les lectures de textos en les diverses llengües (sovint amb traducció del mateix autor). Finalment, un altre tret també reclama atenció: no és una monografia acadèmica, un maó comparatista farcit de dades positivistes, no, és un assaig d'argumentació àgil, de redacció fluida, en què l'erudició (i n'hi ha molta) mai no fa nosa, ben al contrari, ajuda a entendre textos i problemes.

L'índex del llibre permet observar que, precedits pel breu capítol 2, on ofereix unes esquemàtiques però oportunes consideracions generals sobre la memòria (p. 25-35), els capítols 3 i 4 són dedicats respectivament a l'associació d'idees i al somieig (p. 37-82 i 83-123); el capítol 5 proposa elements per a una definició de la memòria involuntària, tema del llibre (p. 125-211), seguit de dos capítols que es poden considerar estudis de casos concrets de la memòria involuntària, tan previsibles el de Proust (p. 213-234) com el de Joyce (p. 235-239). Segurament, les epifànies de Joyce justifiquen que el capítol 8 analitzi el *déjà vu* (p. 241-253) i que aquest no vagi després dels capítols dedicats a l'associació d'idees i al somieig. El sintètic

capítol 9 proposa una definició del terme memòria involuntària en relació amb aquests tres termes (p. 255-257) i, finalment, el capítol 10, amb un títol que sembla tret del comparatisme més clàssic, ofereix lectures breus però precises de passatges d'una àmplia llista d'escriptors per tal de descriure «la “fortuna” de la memòria involuntària al segle XX» (p. 259-307).

Potser, més que definir la memòria involuntària, Quintana en dona una sèrie de trets: és un fenomen psicològic, és clar, que es materialitza en un record (amb això es diferencia del somieig), un record que no depèn de la voluntat, que ni el pot suscitar ni recuperar (en això es diferencia de l'associació d'idees); associat amb la intimitat de la persona, el record no es pot compartir (encara que «reté tot de detalls petits, inconnexos, lligats a diversos sentits, coexistents en el mateix instant» que fan possible una vertadera experiència del passat [p. 30], tret que l'allunya de l'associació d'idees i l'atansa al somieig); altrament, el subjecte hi «troba un “altre jo”, dissociat d'ell, però que hi conviu», un jo no pas reprimit sinó oblidat; la sensació que provoca aquest record «és més de satisfacció per la recuperació d'una cosa trobada, que no pas de desconcert o angoixa» (més a prop, doncs, de l'associació d'idees que no pas del *déjà vu*); encara que el passat domina el present, «és perfectament reconoscible allò que pertany al passat i el que pertany al present» (a diferència del *déjà vu*); finalment, el record se situa «sovint en un episodi de la infància, o molt reculat en la història personal de l'individu» (p. 256-257). La caracterització és eficaç, certament, però no fa oblidar les pàgines dedicades al *déjà vu*, definit primer (p. 241-244) i il·lustrat després amb dos exemples notables, primer un episodi d'«Anunci d'una mort», que forma part d'*Infància berlinesa cap al noucents*, de Walter Benjamin, que serveix, a més, per introduir el concepte d'«il·luminació», inseparable avui de l'escriptor alemany, però que en realitat es deu a un editor de la seva obra, Siegfried Kracauer (p. 244-250, la menció és a la p. 250); i després amb uns passatges del capítol 49, el final, de *La plaça del Diamant*, de Mercè Rodoreda (p. 250-253), d'on surt el títol del llibre, com ja he dit.

A l'epíleg, Quintana declara que, seguint l'exemple de *Mimesi*, d'Erich Auerbach, «per explicar l'obra d'un autor [he preferit] analitzar uns quants passatges de les seves obres i no fer un repàs general de la seva vida i obra» (p. 309). El procediment és aquest, en efecte, i és tan cert que els passatges triats són de gran qualitat literària com que Quintana ha fet servir dades biogràfiques i històriques, ha tingut en compte l'obra sencera d'un autor i s'ha referit quan li ha semblat necessari a la bibliografia secundària sobre obres, autors, èpoques i problemes, posada sempre al servei de l'anàlisi del tema (és excel·lent la «Bibliografia comentada», p. 313-332, que precedeix les referències bibliogràfiques pròpiament dites). La memòria involuntària no és tan sols un tema, de llarga trajectòria en la història de la literatura occidental, sinó un conglomerat de temes, de fet, de tòpics, com Quintana mira de precisar quan, parlant del somieig, fa una lectura breu però il·luminadora (p. 113-115) d'un dels millors poemes de Carles Riba («Feliç qui ha viscut dessorra un cel estrany», *Estances*, II, A, 6), reescriptura del poema de F. Hölderlin citat a l'epígraf (part de «Menmosyne», traduït pel mateix Riba), que, al seu torn, és una reelabora-

ció d'un passatge (p. 84-87) de les *Rêveries du promeneur solitaire*, de J.-J. Rousseau, títol que contribuirà a fer habitual el terme *rêverie* o somieig, el sentit del qual Quintana procura acotar (p. 87-91). Esdevingut també un tòpic, el somieig pot tenir una versió seriosa, elegíaca, com en el poema de Riba citat, o paròdica, com en un divertit passatge de «Terra de Brandenburg», de *Llanterna màgica*, de Josep Pla (p. 115-116). Seria massa llarga la llista de lectures tan agudes i oportunes com les que he mencionat, però no puc deixar d'assenyalar les pàgines en què ressegueix un exemple d'associació d'idees en Virgili, Garcilaso i Cervantes (p. 60-69); les anàlisis de passatges de W. Wordsworth (p. 142-148 i 154-158) o del memorable conte «La dama del gosset», d'A. Txékhov (p. 190-195); el capítol sencer sobre M. Proust, amb precises descripcions de la *Recherche* (p. 213-234); les subtilíssimes lectures de dos grans contes, «Els morts», de J. Joyce (p. 260-267, compensant un capítol molt curt sobre les epifanies, p. 235-239), i «Mendel, el dels llibres», de S. Zweig (p. 277-281); i, finalment, la revelació a «Un pas insegur», de G. Ferrater, de la presència de Proust (p. 290-292 i 219-221).

En resum, *Caminar per la vida vella*, de Lluís Quintana, és un llibre que crida l'atenció en el panorama acadèmic català, un llibre excepcional que mereix trobar lectors, que reclama comentaris i discussió, que hauria de ser una referència ineludible per a estudis comparatistes i crítics a venir.

Enric Sullà

Universitat Autònoma de Barcelona